

TÜRKMENİSTAN'DA MİLLİ BİRLİĞİN ETNO - SEMBOLİK KAYNAĞI OLARAK HALI VE MOTİFLERİ

Berdi SARIYEV*

ÖZ

Türklerin halısı bir tarih müzesine benzer. Buna Sovyet arkeoloğu S. İ. Rudenko'nun, Kazakistan'ın doğusunda, Altay Dağları'nın güneyinde Pazırık Yaylası'nda ortaya çıkardığı Pazırık halısından net bir şekilde görebiliriz. Bu halı, teknik, motif, desen, renk ve kompozisyon açısından Orta Asya kültürlerinin ortak bir ürünü olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda arkeoloji ve sanat tarihi açısından da yeni fikirlerin edinilmesinde etkili olmuştur.

Bildiride sembolik olarak Türk halılarının milli birliği sağlamadaki önemine vurgu yapılmıştır. Halı motifleri de boy ve soyları bir çatıya birleştirici unsurlar olarak ele alınmıştır. Türklerdeki '*Bayrak vatanının sembolüdür*' kavramından yola çıkarak, genel tasarımı genişletmek için halıyla devletin resmi simgesi olan bayrak yan yana getirilmiştir.

İçeriğine halıyı yerleştiren bayrağın dünyada başka bir örneği yoktur. Türkmenistan Bayrağı bağımsızlığın ardından "*ulusal bayrak*" olarak 19 Şubat 1992'de kabul edilmiştir, bu tarih her yıl "*Bayrak Bayramı*" olarak kutlanır. Bayrağın sol tarafında kalın bir şerit olarak uzanan "Türkmen halısı" motifleri yer almaktadır. Türkmen halısının yeşil zemini Türkmen tarihini simgelemektedir.

Çapraz olarak tasarlanan yarım ay geleceği, beş yıldız ise Türkmen vilayetlerini, halı motifleri ise Türkmen boylarını simgelemektedir. Her bir halı motifinin isimleri ve temsil ettiği bölgeleri açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halı, Bayrak, Tarih, Etno-Sembolik, Motif, Desen, Millî Birlik, Boy, Soy.

*Doç. Dr.- Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü.

e-posta: berdisariyev@gmail.com / ORCID: 0000-0003-4704-2315

Makale Türü: Araştırma Makalesi / DOI: <https://doi.org/10.32704/akmbaris.2022.172>

Makale Gönderim Tarihi: 01.04.2022 / Makale Kabul Tarihi: 26.12.2022

ABSTRACT

CARPETS AND MOTİFS AS AN ETHNO-SYMBOLİC SOURCE OF NATIONAL UNITY
İN TURKMENİSTAN

The carpet of the Turks resembles a history museum. We can clearly see this from the Pazirik Carpet unearthed by the Soviet archaeologist S.I.Rudenko in the Pazirik Plateau in the south of the Altai Mountains, in the east of Kazakhstan. This carpet is considered as a common product of Central Asian cultures in terms of technique, motif, pattern, color and composition. At the same time, it was effective in acquiring new ideas in terms of archeology and art history. In the article, symbolically, the importance of Turkish carpets in providing national unity was emphasized. Carpet motifs were also considered as elements that united Turkish tribes and lineages under one roof. Starting from the concept of "The flag is the symbol of the homeland" in Turks, the carpet and the flag, which is the official symbol of the state, were brought side by side in order to expand the general design. The flag with a carpet inside has no other example in the world. The flag of Turkmenistan was adopted on February 19, 1992 as the "national flag" after independence. This date is celebrated as "flag Festival" every year. There are "Turkmen Carpet" motifs extending as a thick strip on the left side of the flag. The green floor of the Turkmen Carpet symbolizes the Turkmen history. The half-moon designed diagonally on the Turkmen flag symbolizes the future, the five stars symbolize the Turkmen provinces and the carpet motifs symbolize the Turkmen tribes. In addition, the names of each carpet motif and the regions it represents are explained.

Keywords: *Carpet, Flag, History, Ethno-Symbolic, Motif, Pattern, National Unity, Tribe, Lineage.*

1. GİRİŞ

Tarihin derinliklerinden gelen ve günümüzde tam olarak ispatlanmış bir Türk gerçeği vardır. Kendine hiçbir şüphe yaklaştırmayan bu gerçek at ve halı ile ilgilidir. Bir başka deyişle Türklerin adının geçtiği her yerde bu iki kavram da her zaman birlikte geçmiştir. Bunlardan biri attır, diğeri ise halıdır. Bunun günümüzde açık bir kanıtı vardır. Bu kanıtın belgesi Pazırık halısı olarak adlandırılmaktadır. Bilindiği gibi, Pazırık halısı Sovyet arkeoloğu Sergey İvanoviç Rudenko'nun başkanlığındaki araştırma ekibi tarafından 1947-1949 yılları arasında Altay'da yapılan kazı çalışmaları esnasında bulunmuştur.

Halı araştırmacıları tarafından Pazırık halısı ile birçok çalışmalar yapıldı, eserler yazıldı. Son yıllarda yazılan bazı çalışmalar şu şekildedir.

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Halkbilim Bölümü Doktora Öğrencisi Martı Esin Şemin tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Yazar tezinde Pazırık halısı hakkında şöyle bahseder: "MÖ 5.yüzyıldan itibaren Pazırık Halısı ile başlayan ilk halı örnekleri yün malzemeden yapılmış; geç dönem örneklerde ise ipek, keten, pamuk ve çeşitli madenler az da olsa kullanılmıştır."¹

Yılmaz Gülcan ise "Türk Tarihi ve Kültürü" adlı çalışmasında Pazırık halısı hakkında şöyle ifadeler yer vermiştir: "Pazırık Halısı, büyük ihtimalle bir yer yaygısı değil de atın üzerine örtmek için MÖ 5-3.yüzyıllar arasında dokunmuştur."²

Halı araştıran Türk akademisyenlerin çoğu Pazırık halısıyla ilgili şu görüşü desteklemektedir. "Bu halı günümüze dek süren halı sanatı geleneğinin motif ve renk işlenişiyile neredeyse aynı düzendedir, özellikle Türkmen halılarıyla benzerdir."³

Türkmenlerde "her molla kendi bildiğini okur" denilen bir atasözü var. Bunu eleştiri olarak açıkla-

1 Martı Esin Şemin, *Gördeş, Milas, Eşme, Bayat Dokumacılarında Halı ve Kilimin Kültürel Yeri*, Denizli, 2019, s.24

2 Yılmaz Gülcan, *Türk Tarihi ve Kültürü*, İstanbul, 2003, s.77

3 Martı Esin Şemin, *Milas, Eşme, Bayat Dokumacılarında Halı ve Kilimin Kültürel Yeri*, Denizli, 2019, s.70

yanlar var ama bizim görüşümüze göre burada eleştiri değil, gerçek vardır. Bunun açık anlamı şöyledir: Her bir akademisyen, her bir araştırmacı, her bir konuşmacı ileri sürdüğü görüşünü, kendi bilgisi dâhilinde anlatır. Pazırık halısı konusunda da her bir araştırmacı kendi görüşlerini söyler. Biz de kendimize göre yaklaşmayı Pazırık halısını Türkmen halıları ile aynı sırada değerlendirmeyi uygun gördük.

Üç bölümden oluşan tebliğimizin birinci bölümünde Pazırık halısını Türkmen halıları ile bir arada değerlendirdik.

1. *Halı tarihi üründür. Halı tarihi mirastır.*

Bu bölümde Türk halkının tarihinde halının değerine dikkat çekmeye çalıştık. En eski halı örneği olarak kabul edilen Pazırık halısı ile Türkmen halısını yan yana getirip, bu halılardaki unsurları karşılaştırmayı göz önünde tuttuk.

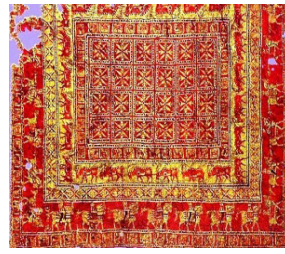

Fotoğraf 1: Türkmen Halıları, Aşgabat, 1978, s.94

Henüz halı tarihinin altın sayfasını açan Pazırık halısı bulunmazken, daha doğrusu bu halı gün ışığını görmezken, 1938 yılında Aşgabat'ta Türkmen kadınları tarafından dokunan Türkmen halıları mevcuttur. Elbette her bir halının kendi konusu olduğu gibi, bu halının da kendi konusu vardır. Bunun gibi halılara genelde “duvar halısı” (пано halı/ковер-панно) denilmektedir. Bu halının dokunmasının temel amacı halı sanatının yardımıyla Türkmenlere özgü olan sporun bir türü olan uzak mesafeye atlı yürüyüşü betimlemektir.

Halının konusu da açıktır: “Aşgabat-Moskova atlı yürüyüş” (“Конный пробег Ашхабад – Москва” / “Horse-race Ashkhabad – Moscow”). Karakum çölünden hareket eden atlılar da on beş tane at ve bu kadar da atoğlanı (joker) görmek mümkündür. Atoğlanın on dördü Türkmen milli kıyafetiyle, rehberi ise askeri kıyafetlerdir.

Türkmen halısı ile Pazırık halısındaki unsurları kendimizce bir karşılaştırma yapacak olursak.

Pazırık Halısı⁴*Fotoğraf 2:* Pazırık Halısı*Fotoğraf 3:* Pazırık Halısı*Fotoğraf 4:* Pazırık Halısı*Fotoğraf 5:* Pazırık Halısı*Fotoğraf 6:* Pazırık HalısıTürkmen Halısı⁵*Fotoğraf 7:* Türkmen Halısı*Fotoğraf 8:* Türkmen Halısı*Fotoğraf 9:* Türkmen Halısı*Fotoğraf 10:* Türkmen halısı*Fotoğraf 11:* Türkmen Halısı*Fotoğraf 12:* Türkmen Halısı

4 <https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/pazirik-halisi-824>

5 *Türkmen Halıları*, Aşgabat, 1978, s.94

Analiz sonucunda her iki halıdaki benzerlikleri şu şekilde kaydettik. Başlıca benzerlikler şunlardır:

1) Halıların ikisinden de atlı yürüyüşü ile ilgili olayı görmek mümkündür. Bu yürüyüş söz konusu iki halıyı da birleştirici bir olaydır, aralarındaki benzerliğin kanıtlayıcı unsurudur.

2) Türkmen halısının alt kısmının temeli ile Pazırık halısının hem alt kısmı hem de orta kısmının temelleri benzerdir.

Göründüğü gibi, Türkmen halısının “Toprak’tan” “Alem’e” geçildiği yerde karşılaşılan unsurlar ile Pazırık halısının “Alem’indeki” atların ve orta kısmındaki “Goçakların” arasındaki benzerlikler dikkati çeker.

3) Halılardaki unsurların sayısı birliğin, merkezin simgeleridir. Pazırık halısındaki 24, Türkmen halısındaki 15 sayısının kendi dönemine göre özgü anlamı vardır.

2. Halı motifleri tarihi boyların damgalarının bulgusudur. Halı motifleri tarihi boylarının damgalarının ürünüdür.

Çalışmanın ikinci bölümünde Oğuz-Türkmen boylarındaki damgalardan söz açmayı uygun gördük. Türk araştırmacı yazar Mustafa Aksoy “Türk Adı, Türk Damgaları ve Halı Kilim Tarihi” adlı çalışmasında Türk damgalarından söz açıyor.⁶

Türkologlar Ahmet Bican Ercilasun, Tuncer Gülensoy da kendi bilimsel çalışmalarında Türk damgalarının tarihi izleri hakkında ilgi çekici bilgileri verir.⁷

24 Türk Oğuz Boyu Tamgası					
Boyun adı	Tarih: Ali-Selçuk	Repit'de din, Cö	Kasgarlı (DLT)	Hüner-nâme	Ebu'l-Gâzi Evkânî Hun, Şecere-i Terâkime..
KAYI	IM	IM	IM	IM	IM
BAYAT	↑	↑	↑	↑	↑
ALKA-EVLI	U	U	U	U	U
KARA-EVLU	T	T	T	T	T
YAZIR	X	X	X	X	X
DÖGER	△	△	△	△	△
DODURBA	△	△	△	△	△
YAPARLI	π	π	π	π	π
AVŞAR	X	X	X	X	X
KIZIK	J	J	J	J	J
BEGDİLİ	Y	Y	Y	Y	Y
KARKIN	VI	VI	VI	VI	VI
BAYINDUR	W	W	W	W	W
BIÇENE	↑	↑	↑	↑	↑
ŞANINDIR	U	U	U	U	U
ŞEBNİ	T	T	T	T	T
SALUR	U	U	U	U	U
EYMÜR	Y	Y	Y	Y	Y
ALA-YONDLU	T	T	T	T	T
ÜREGİR	U	U	U	U	U
İŞBİA	U	U	U	U	U
BÜBÜZ	U	U	U	U	U
YIVA	W	W	W	W	W
KIRIK	U	U	U	U	U

Prof. Dr. Tuncer Gülensoy

Prof. Dr. Tuncer Gülensoy, Orkun'dan Anadolu'ya Türk Tamgaları, İstanbul, 1980, s.62-63

6 Mustafa Aksoy, *Türk Adı, Türk Damgaları ve Halı-Kilim Tarihi*, 2002

7 Tuncer Gülensoy, *Orkun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları*, İstanbul, 1980, s.62-63

Damgaların motiflere dönüşmesi ile ilgili çeşitli görüşleri ileri süren sanat tarihçilerinden biri de Selçuk Üniversitesi Sanat Tarihi profesörü Remzi Duran'dır.

Remzi Duran'ın "Motiflere Dönüşmüş Türk Damgaları - Geometrik Motiflere Farklı Bir Bakış";⁸ "Oğuzların Kayı Boyu Damgasının Anadolu Türk Mimari Süslemesinde Motif Olarak Kullanılması Üzerine"⁹ ve "Selçuklu Dönemi Konya Yapılarında Motifleşen Türk Damgaları"¹⁰ başlıklı bilimsel makaleleri damgaların halı motiflerine dönüşmesi ile ilgili değerli bilgileri barındırır.

Her bir boya özgü olan ve kendinde milli mirası değiştirmeden koruyan Türk boylarının damgalarının esasında tarih yatmaktadır. Başka bir deyişle, Türk boylarının damgaları tarihin halıları süsleyen nakışı ve motifidir.

"Nişan", "işaret", "timsal" gibi anlamları kendinde barındıran damga (tagma) kelimesindeki sembolik ağırlık genellikle "görmek", "bakmak", "seyretmek" ile ilişkilidir. Her bir boy kendi damgası ile özünü gösterir, kendini tanıtır.

Bilindiği gibi, dünya halklarının kültüründe, tarihinde damgaların, sembollerin kendine özgü yeri vardır. Bu damgalar her bir boyun kendini tanıtmaya yardımcıdır.

Belli bir dönemde dünya halklarında olduğu gibi, Türklerde de boylara, uruklara (soylara) bölünme ile ilgili tarihi süreç yaşanmıştır. Bu durum genellikle göçebe şeklinde yaşayan halklarda uzun süre korunmuştur. Buna günümüzde Türkmenler, Kazaklar, Kırgızlar, Başkurtlar gibi Türk topluluklarını örnek gösterebiliriz.

Türkmenlerin boyu, soyu ve etnik durumları ile ilgili konuları detaylı inceleyenlerden biri de Prof. Dr. Soltanşa Ataniyazov'dur. O kendisinin "Türkmen Boylarının Geçmişi, Yayılışı, Bugünkü Durumu ve Geleceği" başlıklı bilimsel makalesinde Türkmen boyları, soyları ve etnik konuları hakkında geniş bilgi vermektedir.¹¹

Türkmen boyları konusunda daha tafsilâtlı bir şekilde bahsetmek gerekirse XIII. asrın ilk çeyreğinin sonlarında bugünkü Türkmenistan coğrafyası Cengiz Han'ın orduları tarafından istila edilmişti. Marı (Merv), Ürgenç (Eski Ürgenç), Lebap ve Ahal vilâyetlerindeki medeniyet merkezleri yerle bir edilerek bu ülkenin bir bölümünü Buhara Emirliği, diğer bölümünü Hive Hanlığı, Ahal ve batı taraflarını da İran şahları ellerine geçirmişti. "Bölüşdür-hüküm sür" (Böl-yönet) şeklindeki kolonyal hareketle bu hanlıklar, Türkmen halkının küçük boylara-uruklara bölünmesine zemin hazırlamayı, hatta bir Türkmen boyunu bir diğerine veya birkaçına karşı kullanmayı devlet siyaseti haline getirdiler. Bu durum, Türkmen boylarının mensup oldukları boylara daha çok bağlanmalarına ve bir tehlike esnasında kendilerine hangi boyun yardımcı olacağını daha yakından tanımlarına sebep olmuştu. Neticede Türkmenlerin boy ve uruklara bölünme süreci uzunca bir zaman devam etmiş ve sosyal gelenek bu asrın başlarında daha da yaygınlaşmıştır.

Soltanşa Ataniyazov kendi çalışmasında büyüklü küçüklü 30'a yakın Türkmen boylarına ait bilgiler verir. Ataniyazov'a göre günümüzde Türkmen boyları kendi kaynağını eski Oğuz boylarından aldığı için bu boyların devamı olarak bilinmelidir. Yani bugünkü boylar Türkmen halkının yaşadığı sosyal şartların temelinde oluşan sosyolojik daldır.

8 Remzi Duran, *Motiflere Dönüşmüş Türk Damgaları - Geometrik Motiflere Farklı Bir Bakış*, 2019

9 Remzi Duran ve Ali Baş, *Oğuzların Kayı Boyu Damgasının Anadolu Türk Mimari Süslemesinde Motif Olarak Kullanılması Üzerine*, 2018

10 Remzi Duran ve Yunus Aslan, *Selçuklu Dönemi Konya Yapılarında Motifleşen Türk Damgaları*,

11 Soltanşa Ataniyazov, *Türkmen Boylarının Geçmişi, Yayılışı, Bugünkü Durumu ve Geleceği*, 1999

Bilindiği gibi her bir boyun kendine özgü özellikleri bulunmaktadır. Bunlara damgalar, kıyafetler, gelenek- görenekler, nakışlar, halılar, motifler gibi çeşitli örnekleri gösterebiliriz.

Türkmen boylarının arasında halıcılık mesleği çok yaygındır. Halı dokumayı bilmeyen kadın yoktur denilecek seviyededir. Bundan dolayı evlenecek kızın çeyizini çeyiz yapan bu halıdır.

3. Birlik Beraberlik Arzusunun Bayrakta Motife İşlenmesi

Bilindiği üzere, tarihin belli dönemlerinde Türkmen boyları çok zor zamanlar geçirmiştir. Parçalanmış olan Türkmenlerin bu zor günlerine tarihi sayfalar şahitlik etmektedir. Tarihi sayfaların şahitlik ettiği bu günleri aynı çadırdan çıkan iki büyük Türkmen şairi; Devletmehmet Azadi ve oğlu Mahtumkulu'nun eserlerinde de görmek mümkündür.

Dağılmış bütün Türkmen boylarının bir araya gelmesini ve sonrasında bağımsız bir devlet kurulması fikrini savunan Mahtumkulu "Döker Bolduk Yaşımız" şiirinde

"Türkmenler bağlasa bir yere bili,

Gurudar Gulzumı, derya-yı Nili,

Teke, Yomut, Gökleñ, Yazır, Alili,

*Bir dövlete gulluk etsek başımız."*¹²

(Türkmenler bağlasa, bir yere beli,

Kurutur Gulzum'u Derya-yı Nil'i.

Teke, Yomut, Göklen, Yazır, Alili,

Bir devlete kulluk etsek beşimiz.)¹³ sözleriyle bu fikrini dile getirir.

Devletmehmet Azadi ve Mahtumkulu kendi yaşadıkları dönemde BAĞIMSIZ DEVLET KURMA düşüncesini ileri sürmüşlerdir. Başka bir deyişle, o döneme ait olan şiirsellikte siyasallığı da arama mecburiyeti de vardır. Devletmehmet Azadi'nin yaşadığı dönemde Doğuda da, Batıda da demokrasiye dayalı hiçbir devlet olmamıştır. Birçok ülkede mutlak şahlar, padişahlar, hanlar, sultanlar, krallar ülkeyi kendi isteklerine göre yönetmişlerdir. Azadi'nin *Vaaz-ı Azat* adlı eserinin bir önemi de söz konusu meselede demokrasiye dayalı bazı ilkeleri ilk defa ileri sürmüş olmasındadır.

Düzelir el, çeşmeler olur revan,

Genişler halk hem nizam bulur cihan

-dediği satırlarında Azadi devlet meselelerini adaletli bir padişahın görev almasına bağlamaktadır.

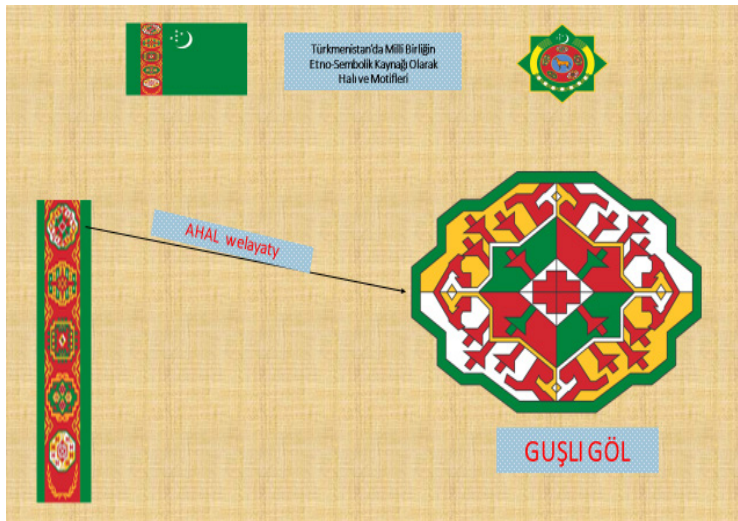
12 Abdurrahman Güzel, *Mahtumkulu Divanı- Türkmen Türkçesi*, Ankara, 2014, s.106

13 Abdurrahman Güzel, *Mahtumkulu Divanı- Türkiye Türkçesi*, Ankara, 2014, s.19

Bilindiği gibi Mahtumkulu'nun yaşadığı dönemde Teke, Yomut, Göklen, Yazır, Alili olmak üzere belli başlı beş büyük Türkmen boyu bulunmaktadır. Bu boyların her biri o dönemlerde kendi aralarında birer büyük devlettir. Fakat onları yaşadıkları dönemin şartlarında bir araya getirmek o kadar da kolay olmamıştır. Bu nedenle Mahtumkulu'nun devlet kurma hakkındaki görüşünün temelini bu boyları bir araya getirebilme düşüncesi oluşturmuştur. Böylece söz konusu meselede Mahtumkulu kendi babasından farklı düşünmektedir. Türkmence bir ifade ile her şeyden önce “*Türkmenlerin bir yere bel bağlaması*” lâzımdır.

Türkmenlerin geleneksel düşüncesine göre, insanda iki tane güç kaynağı bulunur. Biri BEL GÜCÜ veya BEL KEMİĞİ GÜCÜ, diğeri ise BEYİN GÜCÜ'dür. Başka bir deyişle fizik gücü ve kavrama gücüdür.

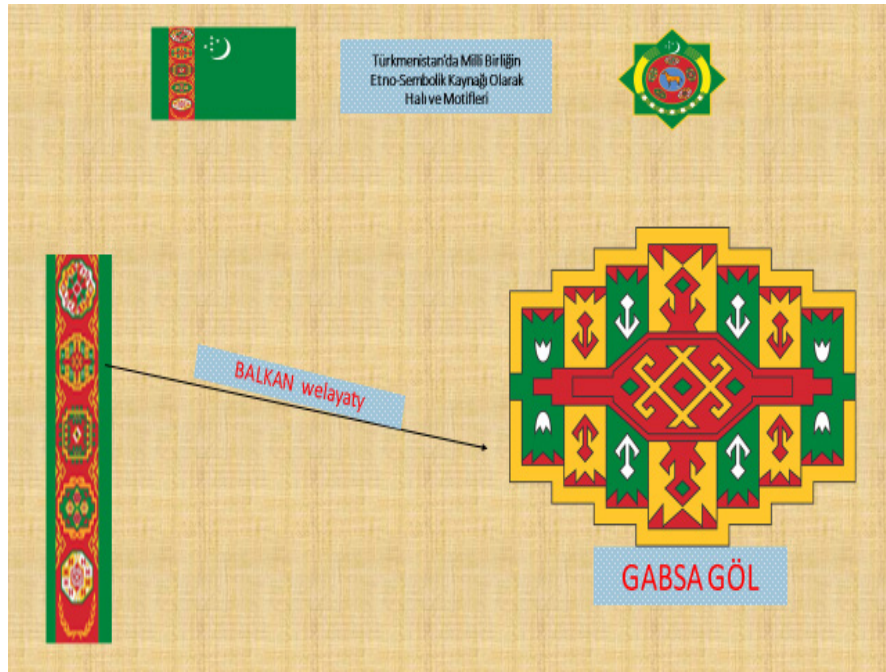

Böylece, Bağımsız Türkmenistan devletinin bayrağındaki beş motifin yer almasının temelinde Mahtumkulu'nun “Bir devlete kulluk etsek beşimiz” görüşü yatmaktadır.

Bayrakta ilk sırada yer alan motif Türkmenistan'daki beş ilden biri olan Ahal ilini temsil eder. Motif “Guşlı Göl” (Kuşlu Motif) olarak adlandırılır.

TEKE BOYU/MERKEZ: Büyük Türkmen boylarından biridir. Teke boyu mensupları, günümüzde Ahal ve Marı vilâyetlerinin asıl halkını meydana getirmektedir. Onlar Gızılarbat'tan Murgap ırmağının kıyılarına kadar geniş bir coğrafyada yaşamaktadırlar.

Tekeler XVII. asra kadar büyük ve güçlü bir boy şeklinde Türkmen tarihinin sahnesinde pek yer almamış gibi görünmektedirler. Türkmen boy ve uruklarının ortaya çıkışlarını ele alan Şecere-i Terakime (Türkmenlerin Şeceresi) adlı eserini 1660'da yazan Hive hanı Ebulgazi'nin Tekeler hakkında çok az bilgi vermesi de buna şahitlik etmektedir.¹⁴

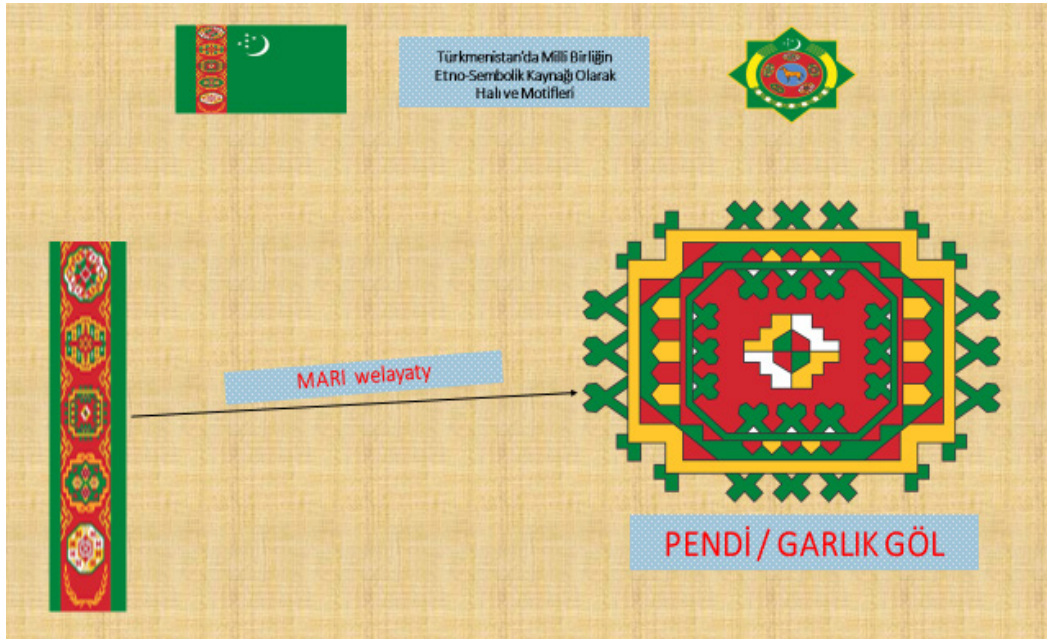

Bayrakta ikinci sırada yer alan motif Türkmenistan'daki beş ilden biri olan Balkan ilini temsil eder. Motif "Gabsa Göl" (Kapı Motifi) olarak adlandırılır.

YOMUT BOYU: Bu boya mensup olanlar Balkan ve Daşhovuz vilâyetlerinde yaşayan halkın çoğunluğunu teşkil etmektedirler. İlişki içinde oldukları boyların ve toplulukların çok çeşitli oluşu ve ekonomik hayatı düzenleyen geleneklerin bazı farklılıklar göstermesi yüzünden, temelde aynı boya mensup olan bu Yomutlar (Batı / Balkan ve Kuzey/ Daşhovuz Yomutları) arasında şive, giyim-kuşam, güzel sanatlar (halı-nakış), yemekler vb. konusunda birbirinden az da olsa farklılıklar meydana gelmiştir. Büyük bir bölümü İran'daki Türkmen Sahra'da (Etrek-Gürgen dolayları) yaşamaktadır.¹⁵

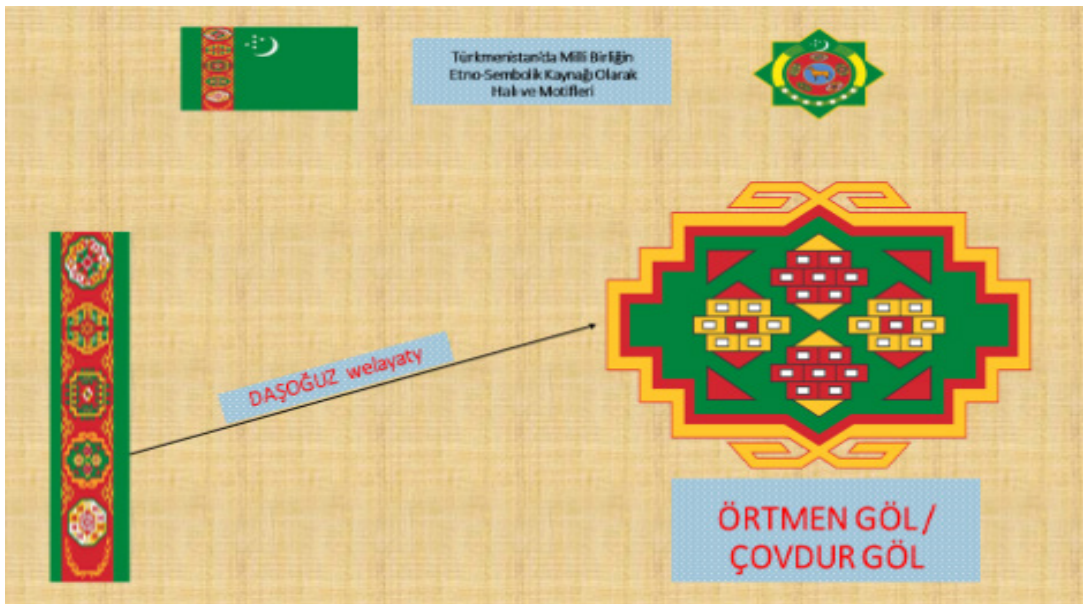
14 Soltanğa Ataniyazov, "Türkmen Boylarının Geçmişi, Yayılışı, Bugünkü Durumu ve Geleceği", *Bilig-10*, 1999, s.10

15 Soltanğa Ataniyazov, "Türkmen Boylarının Geçmişi, Yayılışı, Bugünkü Durumu ve Geleceği", *Bilig-10*, 1999, s.11

Bayrakta üçüncü sırada yer alan motif Türkmenistan'daki beş ilden biri olan Mari ilini temsil eder. Motif "Pendi / Garlık Göl" (Pendi / Karlık Motifi) olarak adlandırılır.

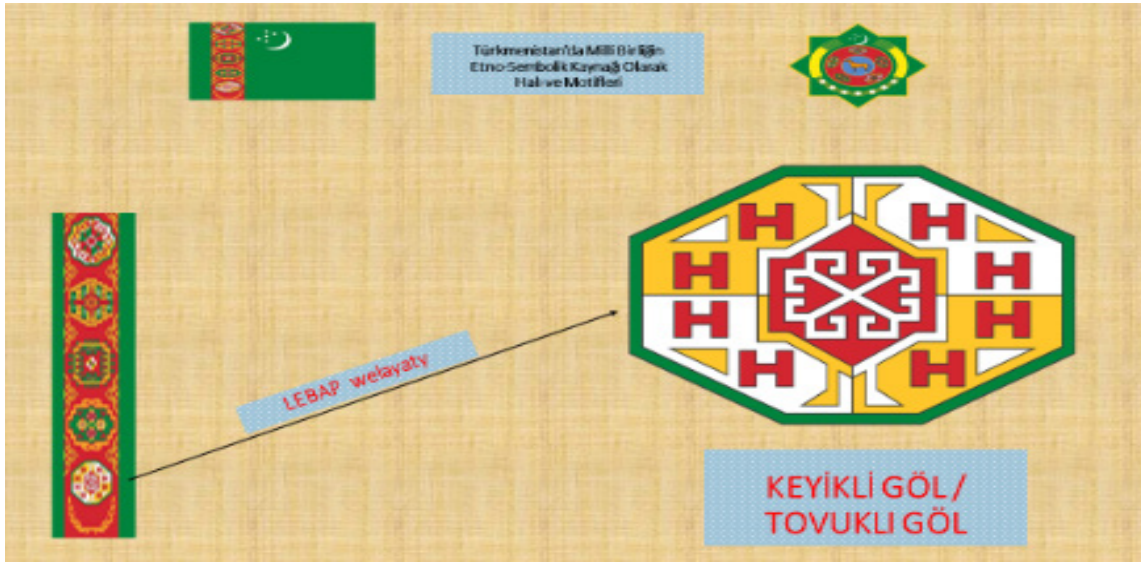
TEKE/SARIK BOYU: Bu boya mensup olanlar Murgap deryasının orta kısımlarında şimdiki Guşgı, Tagtabazar ve Yolöten ilçelerinde yaşamaktadırlar. ¹⁶

Bayrakta dördüncü sırada yer alan motif Türkmenistan'daki beş ilden biri olan Daşoğuz ilini temsil eder. Motif "Örtmen/Çovdur Göl" (Örtmen / Çavaldır Motifi) olarak adlandırılır.

¹⁶ Soltanğa Ataniyazov, "Türkmen Boylarının Geçmişi, Yayılışı, Bugünkü Durumu ve Geleceği", *Bilig-10*, 1999, s.12

CUVALDAR (Çovdur): Reşidüddin’de ve Salar Baba’da “Çavuldur” Yazıcıoğlu’nda “Çavındır”, Kitab-ı Dede Korkut’ta “Çavuldar” şeklinde anılan bu boy adı, günümüz Türkmen dilinde “Çovdur” şeklinde geçmektedir. Türkmenistan’da Çovdur boyunun adını taşıyan yer-yurt adları pek çoktur. Daşhovuz vilâyetinin Gubadag ve Boldumsaz ilçelerindeki Çovdurlar’ın yaşadıkları obalar tamamen “Çovdur ili” olarak anılagelmiştir. Çovdur adlı obalara (Sayat ve Türkmenkale ilçelerinde), “Çovdurbulak” adlı kuyuya (Gızılıkum çölü) ve “Çovduryab” adlı dereye (Esengülü ilçesi Hazar kıyısı) yer-yurt adı olarak bu ad verilmiştir. Bu adın en eski şekli olan “Çavuldur” ise Kazakistan’da “Şevülde” adlı demiryolu durağının adında muhafaza edilmektedir.¹⁷

Bayrakta beşinci sırada yer alan motif Türkmenistan’daki beş ilden biri olan Lebap ilini temsil eder. Motif “Keyikli / Tovuklı Göl” (Geyikli / Tavuklu Motifi) olarak adlandırılır.

ERSARI BOYU: Büyük Türkmen boylarından biri olan ve Lebap bölgesinde yaşayan halkın büyük çoğunluğunu teşkil eden “Ersarılar”, Türkmenistan’ın çeşitli bölgeleri ile Özbekistan’ın Buhara, Zereşan, Kaşkaderya, Surhanderya vilâyetlerinde ve Tacikistan’ın Cılıköl dolaylarında bulunmaktadır. Ayrıca bunların önemli bir kısmı Afganistan’ın kuzey sahalarında ve bir kısmı ise İran’da (Meşhet, Bücnurt dolayları) ve Türkiye’de yaşamaktadırlar. Mevcut bütün kaynaklar, Ersarı boyuna “Ersarı” adlı tarihî bir şahsın adının verildiğini haber vermektedir. Gerçekten de Balkan dolaylarında yaşayan ve “Salur ili” olarak bilinen boylar birliğinin lideri olan Ersarı Bay tarihî bir şahsiyettir. Bu konuda Ebulgazi Bahadır Han: “Salur ili’nde, Abulhan’da (Balkan) Ersarı Bay tiygen bar irdi. Uzak ömür tapgan dövletli ve müslümançılıkla kuşeş kılaturgan kişi irdi demektedir. Bu eserde Ersarı’nın şeceresi şöyle verimektedir. “Oğuz, onun neslinden Salır Gazan, onun neslinden Ögürçik Alp, onun oğlu Berdi, Berdi’nin oğlu Gulhacı, Gulhacı’nın oğlu Ersarı.” Asıl adı “Gulmuhammet” olan Ersarı Bay, XIII. asrın ilk yarısında Moğollar tarafından yerlerinden ve yurtlarından edilen ve sağa sola dağılan Türkmenlerin geriye kalanlarını bir araya toplamış ve başlarına geçmişti.¹⁸

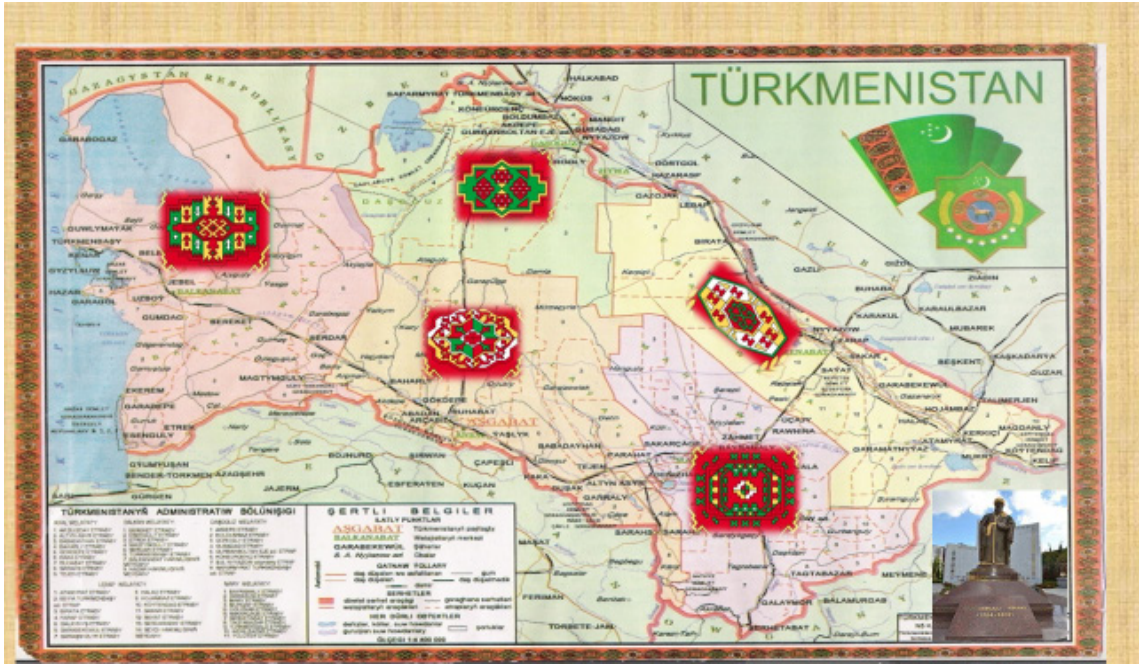
17 Soltanğa Ataniyazov, “Türkmen Boylarının Geçmişi, Yayılışı, Bugünkü Durumu ve Geleceği”, *Bilig-10*, 1999, s.8

18 Soltanğa Ataniyazov, “Türkmen Boylarının Geçmişi, Yayılışı, Bugünkü Durumu ve Geleceği”, *Bilig-10*, 1999, s.12

Böylece bu topluluğa “Ersarı ili” adı verilmiştir. Sadece bir boydan yani Salılar’dan meydana gelmeyen bu topluluğun, orta çağlarda Türkmen boylarının pek çoğunu bünyesi içinde topladığı tahmin edilmektedir. Ancak bu birleşmenin çekirdeğini, “Salurlar” veya “Salır” denilen boylar topluluğu içindeki Türkmenler’in meydana getirdiği gözden uzak tutulmamalıdır. Bu devir de bahis konusu topluluğa “Sarılar” denilmiş olsa gerektir. Çünkü bu boyun önderi olan Gulmuhammet’e “Ersarı” eri veya “Sarıların serkerdesi” (başkomutanı anlamında) unvanları verilmiş idi.¹⁹

Özetlemek gerekirse XVIII. yüzyılda yaşamış olan Türkmen milli şairi Mahtumkulu’nun birlik beraberlikle ilgili görüşleri o dönemdeki bütün Türkmen halkının haykırışıdır. Bunun temelinde de boyların birleşip, bağımsız bir devlet kurmak görüşü yatmaktadır. Amaca ulaşmanın yegâne yolu da birlik beraberlikten geçer. Bunun için de öncelikle “bir yere bel bağlamak”, sonra da “bir devlete kulluk etmek” gerekiyordu.

Böylece başka bir yerde örneğine rastlamayacağımız bir haritaya bakarak da Türkmen boylarının birleşip bağımsız devlet kurmak arzusunun gerçekleştiğini bayrakta motif olarak işlenmesinden de görebiliyoruz.

19 Soltanğa Ataniyazov, “Türkmen Boylarının Geçmişi, Yayılışı, Bugünkü Durumu ve Geleceği,” *Bilig-10*, 1999, s.12

KAYNAKÇA

- Ataniyazov, S., “Türkmen Boylarının Geçmişi, Yayılışı, Bugünkü Durumu ve Geleceği”, *Bilig-10* /Yaz 1999.
- Ercilasun, A.B., *Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları*, İstanbul, 2016.
- Garnıyev B.A., *Magtımğulı*. Aşgabat: İlim, 1975.
- Gülcan Y.*Türk Tarihi ve Kültürü*. Alfa Basım Yayın, İstanbul, 2003.
- Gülensoy, T., *Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları*, İstanbul, 1989.
- Güzel, A., *Mahtumkulu Divanı- Türkmen Türkçesi*, Ankara, 2014.
- Remzi Duran. “Motiflere Dönüşmüş Türk Damgaları - Geometrik Motiflere Farklı Bir Bakış”, *Akdeniz Sanat Dergisi-Cilt:13-Sayı:23-Özel Ek Sayı*.
- Türkmen Halıları*, Aşgabat, 1978.
- Vambery, A., *Orta Asya Gezisi (Haz. N. A. Özalp)*, İstanbul, 1993.
- Yetkin, Ş., “Yurdumuzdaki Müzeler ve Camilerde Bulunan Değerli Halılar”, *Türk Kültürü Dergisi*, 1963.